

Ru'be'nin urcüzelerini daha üstün görenler yanında, Accâc'a nisbet edilen ve bir kısmı 200 mısraı bulan çok uzun bazı recezlerin o devrin imkânlarıyla tesbit edilmesinin mümkün olmadığı, üstelik bu recezler arasında üslup ve malzeme farkı görüldüğü noktasından hareketle bunların Ru'be'ye ait olduğunu ileri sürenler de vardır (bk. R. Blachère, s. 619). Câhiz'e göre Accâc, urcûze söyleyenlerin en iyisidir. Onun urcüzeleri, İslâm öncesi kaside tarzında olduğu gibi, genel olarak geleneksel bir *nesib** ile başlar. daha sonra çöl ve çöldeki hayatı anlatır; deve, at, yaban eşiği ve vahşi boğa gibi çöl hayvanlarının tasviri ile devam ederek şairinin veya bir başkasının methi ile sona erer.

Hicivle ve lirik şiirle uğraşmayan Accâc, urcüzeleriyle Yezîd b. Muâviye, Abdülazîz b. Mervân, Bişr b. Mervân, Süleyman b. Abdülmelik ve Haccâc b. Yûsuf gibi Emevî yöneticilerini övmüştür. Dilçiler, onun sağlam bir dil yapısına sahip olan şiirlerini genellikle "şâhid" olarak kullanmışlardır. Meselâ İbn Manzûr *Lisânü'l-^cArab*'da 563 beytine yer vermiştir.

Süleymaniye (Fâtih, nr. 3957, 124 varak) ve Nuruosmaniye (nr. 3983, 169 varak) kütüphanelerinde de birer nüshası bulunan Accâc'ın divanını ilk defa Ahlwardt yayımlamıştır (Berlin 1903). Daha sonra Dr. Abdülhafîz es-Satî tarafından Asmaî'nin şerhiyle birlikte tahkik edilerek iki cilt halinde Şam'da (1971), Dr. İzzet Hasan tarafından da bir cilt olarak Halep'te (1971) neşredilmiştir. Ayrıca divandaki ilk kasesinin M. Bittner *Das erste Gedicht aus dem Dîwân...* (Wien 1896) adıyla, iki urcüzelerini R. Geyer *Altarabische Diamben* (Leipzig 1908) başlığını taşıyan çalışması içinde, sekiz urcüzelerini de Muhammed Tefvik el-Bekrî *Erâcîzü'l-^cArab* (Kahire 1313) adlı antolojisinde yayımlamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Cümahî, *Tabakâtü fuhûli's-su^carâ* (nşr. Mahmûd Muhammed Şâkir), Kahire 1394/1974, s. 753-761; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su^carâ*, Beyrut 1964, II, 493-494; İbn Hacer, *el-İşâbe*, Kahire 1328, III, 89-90; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, I, 89, 103; Brockelmann, *GAL*, I, 60; *Suppl.*, I, 90; Sezgin, *GAS*, II, 366-367; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebî'l-^cArabî*, I, 570-576; C. Zeydan, *Âdâb* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1957, I, 297; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-^cArabî*, II, 399-401; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Su^carâ ve devâvîn*, Beyrut, ts. (Mektebetü Dâri's-Şark), s. 98-100; R. Blachère, *Târîhu'l-edebî'l-^cArabî* (trc. İbrâhîm el-Kilânî), Dimaşk 1404/1984, s. 618-620; A. Haffner, "Accâc", *İA*, I, 116; Ch. Pellat, "al-^cAdjîdî", *El²(Fr.)*, I, 14.

HULUSİ KILIÇ

ACEM

(العجم)

Araplar'ın Arap olmayanlara ve özellikle İranlılar'a verdikleri isim.

Arapça bir kelime olan *ucme* (عجمة), sözlükte "konuşurken dil kurallarına uymamak, dili bozuk olmak; düzgün ve fasihin zıddı" gibi anlamlara gelmektedir. Aynı kökten türeyen *acem* de kökünde "açık seçik konuşmak" mânası bulunan *arab* (عرب) kelimesinin karşıtıdır. Câhiliye devri şiirinde *acem* yerine, aynı kökten gelen *a'cem* kelimesi de kullanılmıştır (bk. Zevzenî, s. 142). *Acem* kelimesinin aynı zamanda tek kişiyi belirtmek için kullanılan bir kalıp olan nisbet hali *acemî*, fasih konuşun veya konuşmasın, "Arap olmayan kimse" demek olup bu mânada Hz. Peygamber tarafından Vedâ hutbesinde de kullanılmıştır (bk. *Müsned*, V, 411). *A'cemî* ise, ister Arap ister *Acem* olsun, "fasih konuşmayan kimse" anlamına gelmektedir (bk. *A'CEMİ*).

Acem kelimesinin etimolojik ve semantik gelişimi, Grekçe'de aynı anlamı taşıyan barbar kelimesine benzer. Eski Grekler'in kendileri dışındaki toplumları, yabancıları barbar diye adlandırmaları gibi Araplar da Arap olmayan toplumlar için *acem* kelimesini kullanmışlardır. Gerek Grekler gerekse Araplar'ın kendileri hakkında bu kelimeleri kullandıkları toplumlar, ilk planda komşuları olmuştur. Bu bakımdan *acem* kelimesi, ilk İslâmî fetihler sırasında özel mânada İranlılar için kullanılmıştır. Bu dönemde, fâtihi Araplar'ın bunlara karşı sosyal ve siyasî üstünlüklerini ifade eden aşağılayıcı bir mânâ da verdikleri *acem* kelimesi, III. (IX.) yüzyıldan itibaren, Arap olmayan toplumların ve özellikle İranlılar'ın İslâm dünyasında sosyal ve kültürel alanda olduğu gibi politik alanda da güç kazanmalarıyla birlikte, sadece etnik ve coğrafi bir ayırımı ifade eder olmuştur. Bu çerçevede, Selçuklular devrinden itibaren İsfahan, Hemedan ve Tahran arasında kalan merkezî

İran (el-Cibâl) için Irak-ı Acemî, Irak olarak bilinen Mezopotamya bölgesi için de Irak-ı Arabî tâbiri kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde *acem* kelimesi İran'ın bütünü için kullanıldığı gibi, Farsça'da ve Türkçe'de "İranlı" ve "İranlılar" mânasına da kullanılmıştır (bk. Ali Ekber Dihhüdâ, *Luğatnâme*, "^cacm" md.). Türkiye'de Azerî Türkleri'ne "acem" denmesi de İran'la olan münasebetleri sebebiyle olmalıdır. Ayrıca Türkçe'de ve Farsça'da *acemi* kelimesi mecazî olarak "bir işi beceremeyen, tecrübesiz, bilgisiz kimse" mânasına da kullanılmaktadır.

Diğer yönden müslüman İspanya'da, İber yarımadasında mahallî İspanyol lehçelerini konuşanlar için *acem* tâbiri kullanıldığı gibi, Arap harfleriyle yazılan İspanyolca literatürü ifade için de *aljamia** tâbiri kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 411; *Tezhibü'l-luğa*, "^cacm" md.; Zevzenî, *Şerhu'l-mu^callakât*, Beyrut, ts., s. 142; Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "^cacm" md.; Yâkût, *Mu^ccemü'l-büldân*, Beyrut 1977, II, 99; *Lisânü'l-^cArab*, "^cacm" md.; *Kâmûs-ı Türkî*, "^cacm" md.; Muhammed Muîn, *Ferheng-i Fârisî*, "^cacm" md.; Ali Ekber Dihhüdâ, *Luğatnâme*, "^cacm" md.; Pakalın, I, 8; Goldziher, "Acem", *İA*, I, 117; F. Gabrieli, "Adjam", *El²* (İng.), I, 206; C. E. Bosworth, "Ajam", *Elr.*, I, 700-701.

ADNAN KARAIŞMAIOĞLU

ACEM

Türk müzikisinde bir perde ve birleşik makamın adı.

Acem perdesi. Türk müzikisinde bir nota. Portenin, sol anahtarına göre üstten birinci çizgisi üzerine yazılan fa notasının adıdır. Bir oktav (sekizli aralığı) tizindeki fa notasına tiz *acem perdesi*, bir oktav pestindeki fa notasına da *acem-aşiran perdesi* denir.

Acem makamı. Türk müzikisinde bir birleşik makam. Terkip edeni bilinmemekle birlikte dört asırdan beri kullanıldığı tahmin edilmektedir. *Acem*, keli-

Acem perdesi, acem makamı dizisi ve sevir örneği